

بررسی کتاب‌شناسی فہارس

• سوسن اصیلی

کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد دانشگاه تهران

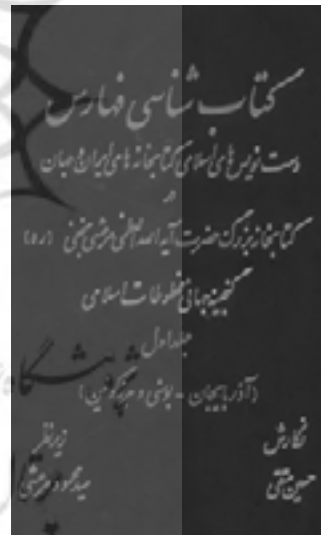
مجموعه‌ای کامل از همه فهرست‌هایی که در جهان منتشر می‌شود را گرد آورد. به همین دلیل نگارش کتاب‌شناسی این فهرست‌ها برای آگاهی دادن عمومی از آنها بسیار مفید است. در ایران برای نخستین بار استاد ایرج افشار «کتاب‌شناسی فهرست‌های نسخه‌های خطی فارسی» را به سال ۱۳۳۷ منتشر کرد و در آن به معرفی فهرست‌هایی که تا آن زمان منتشر شده بود پرداخت. در خارج از ایران نیز کورکیس عواد در کتاب «فہارس المخطوطات العربیہ فی العالم» به این مهم پرداخته است. به دلیل انتشار رو به افزایش فهرست‌ها بایسته بود که بار دیگر چنین کتاب‌شناسی فراهم آید.

به تازگی حسین متقی با انتشار کتاب «کتاب‌شناسی فہارس» تلاش کرده در این راه گام نهد. البته چنانکه از عنوان کتاب برمی‌آید منظور اصلی وی از تدوین این کتاب معرفی فهرست‌های موجود در کتابخانه حضرت آیت الله مرعشی نجفی (ره) بوده است. این کتاب‌شناسی به شکل الفبایی نام کشورها تنظیم شده است و چنانکه مؤلف در مقدمه نوشته است قرار است در چهار مجلد به چاپ برسد و کتابی که فعلاً در دست ماست جلد نخست آن است.

در این مجلد، نخست «کلیات فہارس و کتاب‌شناسی‌های جهانی نسخه‌های خطی» در سه بخش عربی، فارسی و مشترک معرفی شده است. البته عنوان بخش یا فصل برای عناوین انتخاب نشده است و از آغاز عناوین تنها با حروف الفبا مشخص شده‌اند، شاید بهتر می‌بود عناوین مختلف با بخش‌بندی و فصل‌بندی تفکیک می‌شدند. پس از این سه بخش کتاب‌شناس فہارس بر اساس الفبای نام کشورها از آذربایجان تا بوسنی و هرزه گوین آمده است. این مجموعه سی و چهار کشور زیر را شامل می‌شود:

آذربایجان، آفریقای جنوبی، آلبانی، آلمان، ایالات متحده آمریکا، اتریش، اتیوپی، اردن، ارمنستان، ازبکستان، اسپانیا، استرالیا، استونی، اسلواواکی، اسلونی، افغانستان، الجزایر، امارات، اندونزی، انگلستان، اوکراین، ایتالیا، ایران، ایرلند، بحرین، برزیل، پرونی، بلژیک، بلغارستان، بنگلادش، بنین، بورکینافاسو، بوسنی و هرزه گوین .

در زیر نام هر کشور فهرست‌های موجود به تفکیک نام شهرهای آن کشور معرفی شده‌اند. مثلاً زیر نام آلمان، فهرست‌های شهرهای زیر معرفی شده‌اند: ارلانگن، برلین، بن، تربر، توینگن، درسدن، روستوک، فرانکفورت، فرایبورگ، کارلسروهه، کلن، گوتا، گوتینگن،

■ متقی، حسین. کتاب‌شناسی فہارس دست‌نویس‌های اسلامی کتابخانه‌های ایران و جهان در کتابخانه بزرگ حضرت آیت‌الله العظمی مرعشی نجفی (ره) - گنجینه جهانی مخطوطات اسلامی - جلد اول (آذربایجان - بوسنی و هرزه گوین). زیر نظر سید محمود مرعشی. قم: کتابخانه بزرگ حضرت آیت‌الله العظمی مرعشی نجفی (ره). ۱۳۸۶ ش. ۸۳۳ صفحه. شابک: ۹۶۴-۸۱۷۹-۴۳-۳

امروزه به دلیل توجه ویژه در گوشه و کنار جهان به نسخه‌های خطی اسلامی و ایرانی، هر روزه فهرست‌های جدیدی از این نسخه‌ها به زبانهای گوناگون به چاپ می‌رسد و تعداد این فهرست‌ها چنان افزایش یافته که شاید نتوان هیچ کتابخانه‌ای را یافت که بتواند

فهرست‌هایی را از نظردور انداخته است. مثلاً ایشان در میان مقالاتی که در ذیل فهرست‌های کتابخانه مرکزی آورده که نسبتاً مفصل نیز هست، به فهرست وقفنامه‌های موجود در کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران که از سوی نگارنده این سطور در مجله «وقف؛ میراث جاویدان» به چاپ رسانده است اشاره کرد، لازم به ذکر است که میراث جاویدان از جمله منابع تدوین این کتاب‌شناسی است.

از نمونه‌های دیگری که می‌توان توجه آقای متقی را بدان جلب کرد، در معرفی فهرست‌های منتشر شده از نسخه‌های خطی انگلستان، فهرست‌هایی که حتی مجموعه‌های کوچک نسخه‌های خطی را معرفی کرده‌اند ذکر شده‌اند. یکی از فهرست‌های معرفی نشده در این کتاب‌شناسی «فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه هنر و علوم اجتماعی دانشگاه بریستول انگلستان» است که توسط نگارنده این سطور در مجله کتابداری دفتر ۳۶، سال ۱۳۸۰ به فارسی و ترجمه انگلیسی آن در مجله Iran.XLIII2005 به چاپ رسیده است.

برخی ارجاعات در کتاب‌شناسی آخر کتاب قابل بازیابی نیست. مثلاً در صفحه ۴۱۱ مطلبی به گنجینه دست‌نویس‌های اسلامی در ایران ارجاع داده شده است. در حالی که مشخصات این اثر در پایان کتاب قابل بازیابی نیست.

با وجود چنین جهد و کوششی حیف است که گردآورنده محترم این کتاب‌شناسی خود را محدود به موجودی کتابخانه حضرت آیت الله مرعشی کرده است و چه بهتر می‌بود کمی به کار خود وسعت می‌داد و اندک فهرست‌های دیده نشده را بر مطلب خود می‌افزود.

در نهایت ضمن آرزوی توفیق برای آقای متقی باید خاطر نشان ساخت که خوانندگان بی‌صبرانه منتظر جلدهای دیگر این کتاب‌شناسی هستند.

لاپیزیک، ماربورگ، مونیخ، ویسپادن، هاله، هامبورگ، هایدلبرگ، ینا. ایران با اختصاص ۳۳۵ صفحه و ۵۴ شهر، بیشترین فهرست‌های معرفی شده را از آن خود کرده است، برخی کشورهای آفریقایی مانند آفریقای جنوبی و بنین تنها یک جلد فهرست داشته‌اند. در پایان کتاب نمایه‌هایی از نام پدیدآورندگان فهرس، نام گنجینه‌های نسخه‌های خطی جهان و کتابنامه گزیده منابع و مأخذ، تهیه شده است.

شیوه کار گردآورنده محترم در این مجموعه به قرار زیر است: نام مؤلف فهرست، نام فهرست و مشخصات انتشار آن. وی در ذیل برخی مدخلها نیز یادداشتی افزوده است و برخی اطلاعات اضافی را برای معرفی بیشتر اثر مورد نظر ارائه کرده است. در مورد فهرست‌های غیر فارسی ترجمه مشخصات کتاب نیز اضافه شده است که به ویژه برای فهرست‌های روسی با ارزش است. از پژوهش‌های دیگری که در این فهرست انجام شده است ارائه مشخصات برخی مقالاتی است که در معرفی یا نقد یک فهرست به چاپ رسیده است.

حضور مؤلف در کتابخانه آیت الله مرعشی باعث شده ایشان با دقت تمام به معرفی فهرست‌های این کتابخانه بپردازد؛ چنانکه حتی فهرست‌های چاپ نشده، دست‌نویس و فیش‌های کتابخانه را نیز معرفی کرده‌اند. در حالی که در مورد برخی کتابخانه‌ها اطلاعاتی ارائه کرده‌اند که چندان جدید نیست. برای مثال تعداد نسخه‌های کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران را بر اساس آمار سال ۱۳۵۵ نه هزار نسخه ذکر کرده‌اند (ص ۴۰۹) و این در حالی است که در صفحه بعد، هنگام معرفی فهرست نسخه‌های خطی دانشگاه تهران نوشته‌اند که جلد هفدهم: ۱۳۶۴؛ معرفی دست‌نویس‌های شماره‌ی ۸۰۰۱-۱۰۵۰ (ص ۴۱۱)

علیرغم تلاش فراوان، گردآورنده محترم در برخی موارد